

IKUSPEGIAK

II

Franzisko Aranzabal Lamarain

4. IKUSPEGIA. GIZAKIA

OHITUETARAKO IKUSPEGIA

GIZAKIA

- a) Giza-egintzen ikuspegia.
- b) Arazoa: lana eta ogibidea.
Lana — Lan ez sortzailea.
— Mailakatu.
- c) Jaiki zaitez!
Larrialdiko egoerak.
- d) Ofizioa eta profesioa.
- e) Teknika — Esannahia.
— Bereizketa.

EBOLUZIOA

- a) Azalpenak. Funtsezko aldaketak.
Ardurazkoa, ardura gabekoa.
- b) Eboluzioaren aurrerapena. Aurrez ikusi ezina.
- c) Heriberto Spencer.
 - 1) Gaiaren integrazioa. Higiduraren sakabanatzea.
 - 2) Gaiaren aldaketak.
- d) Eboluzioaren izaera. Motak.
- e) Iraupena.
- f) Eboluzioaren zintzotasuna eta benetakotasuna.
- g) Eboluzio psikikoaren haziak.

GIZA-EGINTZEN IKUSPEGIA

ADLER-en ASKATASUN IKUSPEGIA

	GIZAKIA	GIZADIA	GIZARTEA
	Iraupena	Iraupena	Iraupena
ARAZOAK	Lanbidea	Bizitza	Elkartasuna
	Lana	Gizon-emakumeak	Politika
	Dirua	Emakumea	Elkar-behartasuna
	Teknika	Umeak	Jakintza
	Kultura	Eugenesia	Adiskidetasuna
		Seksu-arazoa	

Ikuspegiaren agerpena.

Begien aurrean ditugun gai handi eta zabal horiek huts hutsean eta inolako apaingarririk gabe ez aurkeztearren, beste batzuk hautatu ditugu, garrantzi gutxiagokoak baina, nolabait ere, lehen aipatutakoekin zer ikusirik dutenak.

Arazo garrantzitsu hauen gaiak agortu ezinak eta idazle-talde oso batentzat egokiagoak direnez gero, zor zaien begirunea aitorturik ere aipatu gabe utziko ditugu, sakon saketik eta alde guztietatik erabili gabe, holako gai zabalak ez bait dira egokiak gizaki bakarrarentzat.

Ondorioz, hemen ipintzen ditugun lantxo hauek ez dute ikuspegia osatzen dutenek hainbateko garrantzia. Benetako garrantzia, ordea, ikuspegi honen eragintzari dagokio, eskeintzen digun naturarako norabideari eta gai hauei buruz izan behar dugun ardurari.

ARAZOA. Bizitzan irautea. Bizitzari eustea, lan eta ogibidearen bitartez dirua irabaziz.

LANA. Zer da lana? Ondasunak egitera zuzendua dagoen giza-ahalegina da lana. Gizona jaiotzen denez geroztik arrastuka daraman zama edo zeregina da lana.

Lanak ez du sortarazten. Lanak ez du ezer sortarazten, ez du ezerezetik ezer ateratzen. Gauzak argira ateratzen ditu bakarrik. Gizakiak, harria besterik ez dagoen lekuan biziko

balitz, harrizko gauzak egingo lituzke bakarrik, ez bait du ahalmenik ezerezetik gauzak sortzeko.

Zor den lana. Mundura jaiotzen den orori zor zaio gizarteari serbitu ahal izateko aukera, hau da, eguneroko ogi zatia, bizitzari eusteko eta gizartearen mesedetan lan egiteko beharrezkoa dena. Gerorako geratuko da, gizartearen aldeko zeregina horretan, norberaren lanaren hobeagotzea eta borobiltzea, norberak lan garrantzitsu eta berezituak iristea.

Lan mailakatu. Bearbada, inork nahi ez duen lanetik, ezerezetik hasi beharko da, bizirik irautea bakarrik kontutan harturik.

Lan orekatu. «Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam viribus» (Horacio). «Har ezazue, idazleok, ahal duzuen neurriko lana». Hartu duzuen ogibidea zuen gaitasunaren gain badago, orduan denbora franko eman beharko duzue prestatan, irabazitako diruaz gozatu beharrean.

JAIKI

Jaiki zaitezte goizean goiz eta ekin gogotik aldapari, agian gogorregia gertatuko zaizuen aldapa horri.

Jarrai ezazue, jarrai bide horretan geldi gabe, diru alerik, izerdi tantarik edo pausorik alferrik bota gabe. Honelaxe beteke duzue Virgilioren esana: «Durate et rebus vosmet servate secundis». «Gogortu zaitezte eta gorde zeuen burua datozen onaldietarako».

Eta ez makurtu, ez bigundu, ez moteldu inoiz ere. Jarri goian zuen imandutako indarra, zuen elektroimana, behera eror ez zaitezten inoiz.

Bila ezazue barruko lotura eta elkartasuna.

Saia zaitezte heldutasunera iristen. Heldutasuna da azken lortzen dena, baina aurrena bilatzen hasi beharrekoa.

Saiatu erabakia zuen menpeko izan dadin arazo guztietan.

Ikasi baita ere bidegabeko esan zikinei erantzun egoki

eta ordu onekoa ematen. Horrela beteko duzue Horazioren esan hura: «Etsi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae». Mundua, pusketan apurtua, zuen gainera jausiko balitz ere, gizon beldurgabeak hondamenari eutsiko lioke zutik».

EGOERAK. Badira gizakiak, ezbehar gogor baten ondoren, betiko zeharo ezereztuak geratzen direnak. Beren buruaz beste egiteko tentazioan ere jartzen direnak. Esan liteke horrelako gizonak ez dutela bizitzeko pozik, ezta adorerik ere.

Beste batzuk, erabateko deuseztatapenean eta beren burua hiltzeko tentazioan erori ez arren, luzaroan geratzen dira lur jota eta ezinliteke ziur esan, denbora aurrera joan ahalean, berriro erabat sendatuko diren ala ez.

Hirugarren taldeak, alditxo bat igaro eta gero, berriro bereganatzen du lehenagoko indar eta alaitasuna.

Badira oraindik banaka batzuk, zailtasunak gainditzeari, dirudienez, gusto hartzen diotenak. Hauetxek dira jatorrak, eragozpenak bilatu eta gainditzea, horixe dute atsegin eta gogoko. Hauentzat oztopoak gainditzea, arnasa hartzea bezain erreza, beharrekoa eta atsegina da.

Gizona: gure ikuspegi honek zerbait gizonduko zaitu, naraeza zuzenduz eta bizitza tajutuz eta eratuz.

LANAREN ARAUKETA

Giza-egintzen bereizketak funtsezko ezberdintasunak ezarri ditu ofizio eta profesioaren artean. Biak dira, bizimodua diruaren bitartez aurrera ateratzeko ohizko lanbideak.

Hona hemen bakoitzaren ezaugarriak.

OFIZIOA

- 1) Bakarkakoa, ez talde ofizialetakoa.
- 2) Gizonez gizon igarotzen den ikasketa berezia, ikasge-latan egiten ez dena.

- 3) Estatuaren titulorik eta babespenik gabekoa.
- 4) Makinen laguntzaz baliatzen da.
- 5) Burulanari baino gehiago eskulanari dagokiona.

Adibidez: arotza, argina, igeltseroa, ikazkina.

PROFESIOA

- 1) Taldetan ikasi beharrekoa, ez bakarka.
- 2) Eskulanari baino gehiago burulanari dagokiona.
- 3) Estatuak ofizialki ipinitako egitasmo eta egitarauetara jarraitzen diena.

Adibidez: irakaslea, lege-gizona, sendagilea, inginerua.

Lanbide liberalak.

- 1) Estatuaren titulu ofizialekin babestuenak daude.
- 2) Estatuaren egitasmo eta egitarauen araberrako ikasketak dituztenak.

TEKNIKA

Profesioa eta lana hobegotzeko teknika.

1) *Teknika hitza*, bere lehenengo eta jatorrizko zentzuan, egiteko moduari, egiteko prozedurei dagokie beti, teoria hitza soilik pentsamenduetara dagokien bezelaxe. Zientzia eta arte guztiak dituzte egikera edo prozedura hauek.

2) Bigarren zentzu batez, «teknika» hitzak esan nahi du baita ere gai eta prozedura horiek erabiltzeko trebetasuna, ialetasuna eta maisutasuna.

3) Baina teknika hitzak badu askoz sakonagoa den beste zentzu bat: oso ezagupen bereziz osatutako multzoari dagokiona hain zuzen, bestelako ezagupenek eta gehiengoaren iriziek ezagutu ezin dutena.

4) *Hitz teknikoak*. Jakintsuek bakarrik ezagutu eta erabiltzen dituztenak. Hitz teknikoak jakintzaren muinean era-

biltzen direnak dira, beste guztiek ulertu ezin dituztenak edo oso bestelako berbekin adierazten dituztenak.

Teknikaren bereizketa.

Teknikak berezi eta diferentziatu behar dira bakoitza bere egituraren arabera. Teknika objetiboa eta denentzat berdina delarik, teknika guztiak hiru multzotan bil daitezke, bakoitzak bizitzan dituen gaitasun eta aplikazioen arabera.

1) Bere lehenengo eta jatorrizko zentzuan teknika hitzak *industria* esan nahi du, hau da: ezagupenak egintza bihurtzea.

2) *Giza-egintzen teknika*, egintza hauek bidezkoak eta egoiak izan daitezten.

3) *Artearen teknika*, arte guztiek, bakoitzak berea, dutena.

Artearen teknika datza besteen sentipenean sorteraztean guk geurean jasan dugun edertasun zirrara.

EBOLUZIOA

Eboluzioa, izenaren esannahiez, desborobiltzea esan nahi du (desarrollo), mailakako desborobiltzea, piskanaka piskanaka eta geldiro egiten dena.

Hazi alearen muinean biribilduta dagoen bizitza-plan, proiektu edo eskema desborobiltzea.

Eboluzioa mailakatua da, goranzko eta beheranzko pausoak egiten dituen, abiadura motela eta sumaezinezkoa, eten-gabea, zentzuen bidez ulertu ezin diren aldaketak dituen.

FUNTSEZKO ALDAKETAK

Epe luzerako prozesu hau honako honetan datza:

a) Albokoekiko ezberdintzan.

b) Zatiezinezko nortasunean, barruan.

Ardurazkoak eta ardura gabekoa.

Ardurazkoak. Prozesu honetan benetako garrantzi dutenak (batzuren ustez, behintbat) aldaketa sakon horiek dira: albo-koekiko desberdintza eta zatiezinezko nortasuna, barruan.

Ardura gabekoa. Aldaketa horiek adieraztera ematea bakarririk, aurrerapenak edo atzerapenak ote diren kontutan hartu gabe; irabaziak edo galerak edo onurazkoak ote diren arazoari ajolarik eman gabe.

EBOLUZIOAREN AURRERAPENA

Holaxe, gure nortasuna etengabe ari da hazitzen, garatzen eta heltzen. Bere mugimendu bakoitza zerbait berria da, lehen zegoenari eransten zaiona. Eta berria izateaz gainera, aurrez ikusi ezin den zerbait ere bada.

AURREZ IKUSI EZINA

Ez dago adimenik, ezta gizakiaz gaindiko adimena ere, forma hau, aldi berean hain sinplea eta zatiezina eta elementuei antolamendu konkretua eman diezaiekeen forma hau aurrez ikusi ahal duenik. Zeren aurrez ikustea zerean bait datza: *gerorako asmatzean lehengokoan sumatu duguna, hau da, etorkizunean etorriko denari aurrea hartzean, alegia.*

Eboluzioarekin elkaturiko kontzeptuak.

Eboluzioarekin elkaturik daude: inboluzioa eta iraultza.

Inboluzioa eboluzio atzerakoia da, atzeraka doana, eboluzioa alderantziz eta okerka.

Iraultza, berriz, bapateko *aldaketa da*, etenezkoa.

HERIBERTO SPENCER

Eboluzioaren maisu eta irakaslea Heriberto Spencer izan zen, inglesa, XVIII. mendean bizi izan zena.

HERIBERTO SPENCER

Filosofo honentzat eboluzioa da *gaiaren integrazioa*, bere sarketa osotasun batean eta, aldi berean, *higiduraren sakabanatzea*.

Esan liteke, integrazioa osotasun batean parte hartzea dela, osotasun baten izate eta egoeran.

Higiduraren sakabanatzea.

Higiduraren sakabanatze honek albokoekiko desberdintzara darama eta gaiaren integrazioak, berriz, zatiezinezko nor-tasunera.

Gaiaren aldaketak.

Higiduraren sakabanatze honetan, gaia berdintasun (homo-genotasun) mugagabe eta elkargaitz batetik desberdintasun mugatu eta koherentera igarotzen da.

Eboluzioa, disoluzioa.

Filosofo honen iritziz eboluzioa, bere azaleko itxuran zera da, gaiaren integrazioa higiduraren sakabanatzearekin, eta disoluzioa, alderantziz, gaiaren desintegrazioa higiduraren zurgapenekin.

SPENCER

Edozein moduz ere eta azkenik, hona Spencer-ek eboluzioari buruz zuen ideaiaren mamia: eboluzioa kualitatezko edo bidezko era da, hau da, funtsezko alkaketa, berdintasunetik ezberdintasunera aldaketa sakona.

Eboluzioaren izaera eta motak.

Eboluzioa izan daiteke:

a) izaki bakarrekoa, ontogenia deritza eta inguru-inda-
rrek bizitza eta urteetan zehar sortutako aldaketei dagokie;

b) mota espezie edo enda bateko eboluzioa mendeetan zehar, filogenia izenez ezagutzen dena. Adb: giza-arrazaren eboluzioa.

Ontogenia delakoaren izaera eta motak.

Izaki bakarraren eboluzioa, honela xehetu liteke: landareei dagozkiena, arimazkoa, psikikoa, gizartekoa... eta abar.

Eboluzio psikikoari buruz, harira datorkigu iraupenaren garrantzia Bergsonek zioen arabera.

Iraupena.

Iraupena da bizitza psikikoaren ehundura.

Bizitza psikikoa da zentzuen bidez soilik ezagutu ezin litekeena.

IRAUPENA

Iraupena ez da, ez, une bat beste une baten ondoren, une baten ordeztu beste bat jartzea. Horrela orainaldiko denbora besterik ez genuke izango, baina ez lehenalditik orainaldirako luzapena, hau da, *egiazko iraupena*, eboluzioaren iraupena, izaki bat bera bi une horietan egoten denekoa.

Lan onurazkoa.

Lan onurazkoa izango litzateke gure bizitza osoa, gure historiaren eboluzioa horri batean jartzea, jaiotzetik hasita, jaiotze aurretiko denbora ere kontutan harturik.

Eboluzioaren zintzotasuna, benetakotasuna.

Eboluzioak ez dauka itzulirik, ez dauka atzeratzerik.

Iraupenak ez du barkatzen bera gabe egiten dena.

Eboluzioaren erlojuan ez dago orratzak aurreratzerik.

Une eta ordu guztiak igaro behar dira banaka-banaka.

Heldutasuna ezin liteke aurreratu ez laburtu oihuka.

Hazia lur onean bota behar da, eta lagundu eta berotu heldutasuna iritsi bitartean.

Eboluzio psikikoaren haziak.

Eboluzio psikikoaren haziak, irudi eta ideak dira.

Irudi eta ideiak motor eragileak direlarik beren antz eta irudira moldatzen gaituzte.

Ideiak eta irudiak burutik kentzen edo ezabatzen badira, bizitza psikikoa ere ezabatzen, itotzen, desagertzen da. Alea ez da hazitzen, harri gainean balego bezela.

Hamar urte eta gehiago igarota ere, hazia ereindako eran geratuko da.

Behin eta berriz esana daukagu: ideia eta irudiak kentzea eta estaltzea, haziari lurra eta ura kentzea da.

Zenbat eta denbora gehiago pasa bidetik kanpo, orduan eta luzeago joko du galdutakoa berreskuratzea.

5. IKUSPEGIA. GIZARTEA

OHITURETARAKO IKUSPEGIA

GIZARTEA

- a) Kontzeptua eta azalpenak.
- b) Gizartearen arazoa.
- c) Elkartasuna.
Elkar-behartasuna.
Agerpenak.
- d) Psiko-fisiko arteko.
elkar-menpekotasuna.

- e) Gizartearen eragingarriak.
Jakintza, kultura, zibilizazioa.
- f) Jakintza.
 - 1) Definizioa.
 - 2) Ezaugarriak.
- g) Jakintzaren historiari.
buruz bi hitz.
Francisco Bacon.
- h) Zibilizazioa - Aurrerapena.
Kultura.
Definizioa.

Ikuspegiaren agerpena.

Begien aurrean ditugun gai handi eta zabal horiek huts hutsean eta inolako apaingarririk gabe ez aurkeztearren beste batzuk hautatu ditugu, garrantzi guxtiagokoak baina. nolabait ere, lehen aipatutakoekin zer ikusirik dutenak.

Arazo garrantzitsu hauen gaiak agortu ezinak eta idazle-talde oso batentzat egokiagoak direnez gero, zor zaien begirunea aitorturik ere aipatu gabe utziko ditugu, sakon sakonetik eta alde guztietatik erabili gabe, holako gai zabalak ez bait dira egokiak gizaki bakarrarentzat.

Ondorioz, hemen ipintzen ditugun lantxo hauek ez dute ikuspegia osatzen dutenen adina garrantzia. Benetako garrantzia, ordea, ikuspegi honen eragintzari dagokio, eskeintzen digun naturarako norabideari eta gai hauei buruz izan behar dugun ardurari.

Gizartea.

Gizartea ez da, inondik ere, leku eta denboraldi jakin batean bizi diren gizaki bakarren multzo huts bat. Beharrezkoa da, multzo hori osatzen dutenen desberdintasunei norbaitek edo zerbaitek batasuna ematea. Eta multzokoen desberdinta-

sunei batasuna ematen diotenak, denen artean ezarritako helburu edo zedeak dira.

Helburuak garrantzirik handiena du gizarte berri bat sortzerakoan. Zenbat eta nolako helburuak, hainbat eta halako gizarte mota. Gizartea, bere zentzurik hertsienean, gizaki arrazoidunez osatutako elkarte bat da, beraiek bakarrik bait da-kite beren arteko desberdintasunei batasuna ematen. Hala ere, arrazoigabeko bizidunez osatutako elkarteen agerpenak ugarriak dira.

Gizartearen arazoa. Beraz, gizartea giza-multzo bat da, denen artean ezarritako helburu jakin batzuei atxikia eta lotata dagoena.

Gizartearen lotura elkartasuna da, elkar-behartasuna eta elkar-menpekotasuna.

Elkartasuna gizakia onartzea da, gizaki delako, besterik gabe. Osotasun baten zati desberdinen artean edo multzo bate osagai ezberdinen arteko elkar-menpekotasuna da elkartasuna. Gizarteak baditu, beraz, osagai bat, giza-multzoa, eta forma edo irudi bat denen artean jarritako helburuak.

Elkartasuna. Elkar-behartasuna.

Errez aurki daitezke izadian elkar-menpekotasun honen agerpenak. Gizadian dena ondo baino hobeto loturik dago, askatu ezin diren lokarriekin loturik. Hona hemen bukaezina litzatekeen xerrendaren adibide batzuk.

- 1) Ilargiak eta gure lurra eguzkiarekin, itsas gora-beheekin eta eklipsekin duten harremana.
- 2) Lurretik bizitza ateratzen duten landareak eta landareetatik bazkatzen diren belarjale odoldunek elkarrekin duten zer ikusia.
- 3) Zelula edo bizidunik bakun eta txikienaren barruko lotura-indarra.
- 4) Izaki bateko zelula guztien arteko elkar-behartasun eta menpekotasuna.

5) Gorputz baten hanka, beso, buru eta beste soin-atalan arteko elkar-behartasun eta menpekotasuna. Ahoak jana bidali behar dio gorputzari eta sudurrak, berriz, airea; hankek nahi duen lekura eramane behar dute biziduna. Bere aldetik, bizidunak soin-atal desberdinei zor die, berauek odola airea eta nerbio-korrentea gorputzean zehar eramatea.

6) Bizidun bakoitzaren irudi, ideia, sentipen eta asmoen arteko menpekotasuna. Ideia eta irudiak eraginkorrak dira, egintza bihurtzen dira eta beren antz eta irudira moldatzen gaituzte.

7) Gizon-emakume bikotearen elkar-behartasun eta adiskidetasuna.

8) Gizakiak lan egin eta umeak sortu behar ditu gizartearentzat; gizarteak, berriz, ogia eta heziketa eman behar dizkio gizakiari, bere serbitzutan jar dadin.

9) Sendi batean, guraso eta semeen arteko menpekotasun eta behartasuna. Gurasoek, janaria, adiskidetasuna, babesa eta kontseiluak eman behar dizkie seme-alabei, txikiak diren bitartean; Seme-alabek, aldiz, begirunea zor diete beti gurasoei eta laguntza zahartzaroan.

10) Lantoki batean ere ugazaba eta langileen arteko harremanak onak izan behar dute; arduradunak begirunea eta lan-sari duin bat zor dizkie langilei; langileek hari zintzotasuna eta leialtasuna lanean.

11) «Elkartasunetik dator indarra».

12) Eginbeharrak eta eskubideak denean eta denentzat, Eman hartzeko; lanean ihardun, gero saria jaso ahal izateko. Lagundu, laguntza merezitzeko.

13) Estatu batean, zaintzaile, egile eta gobernuaren arteko zer ikusia.

14) Abereen arteko elkar-menpekotasuna; intsektu, txori, hegazti harrapari eta lauioneko haragi jaleen arteko harremanak.

15) Zuhaitz batean, sustrai, azal, enbor, adar, lore eta hazien arteko laguntasun eta harremanak.

16) Gure egintzen eta beren ondorioen elkar-menpekotasuna. Egiten dugun guztia bizitzaren menpean eta zerbitzutan dago.

17) Bakardadearen elkartasun eta batasuna izadiko zentzu orokorrarekin.

18) Garrantzi handienetako elkar-menpekotasuna dago psiko-fisikoaren artean, materia eta izpirituaren artean, gorputz-gertaera eta arima gertaeren artean, sentigarriaren eta sentigarriatik harago dagoenaren artean.

Bitzta psikikoaren oinarritzko legea, ahaztu behar ez dena, psiko-fisikoaren arteko elkar-menpekotasunari dagokiona da, hain zuzen.

Deitzen zaio psikikoa, zentzugarri bihurtu ezin litekenari. Psikea da zentzuetatik harago dagoen errealitatea, gorputzetik harago dagoena.

Adibidez: Etorkizun ilunean izkutatzen direnak ezagutzea. Psike edo arimaren egite asko dira gorputz gabe ondo ulertu ezin litezkeenak, eta psikeak, aldi berean eragin handia du gorputzean.

GIZARTEAREN ERAGINGARRIAK

Jakintza, zibilizazioa, kultura.

Jakintza. Esan liteke jakintza edo zientzia, izaki jakin bati buruz eta sistema bat osatuz, elkarren mendean kateaturik dauden ezagupenen multzoa dela. Ez, ordea, edozein moduko ezagupenak, baizik eta izaki bati buruz sistematikoki (doctrina-gorputza osatuz) egindakoak.

JAKINTZAREN EZAUGARRIAK

a) *Ziurtasuna.* Jakintzaren esparru zabalak aukera ematen du izakiak ziurtasunez ezagutzeko.

b) *Orokortasuna.* Zientziak, izaki banakoetatik gain, lege orokorrak aurkitzen eta ezartzen ditu.

c) *Jakintzaren garrantzia.* Jakintzaren garrantzirik handiena bere aplikazio teknikoetatik datorrela dirudi, ezagupe-
nak erabiliz, berauek asmakizun bihurtzeko ahalmena bait du.

JAKINTZAREN HISTORIARI BURUZ BI HITZ

1600. urte inguruan bizi izan zen Francisco Bacon ingele-
sak inork baino hobeto jarri zituen zientziaren oinarriak.

Bere geraikide batzuren antzera harriturik geratu zen, gi-
gon ezezagun batzuek lortutako aurkikuntza eta asmakuntzen
ondorioak ikusita: inprenta, polbora, iparorratza... e.a.

Erronka bota zien gizon honek guda eta inperio guztiei,
erlijio eta filosofia berriei, baita izarrei beraiei ere, ea beren
artean zeinek erakuts zezakeen haiek lortutako aurkikuntza
eta asmakuntzen parekorik.

Gizaki guztiak bultzatu zituen naturaz jabetzera, giza-bizi-
tzaren baldintzak hobegotzeko asmoz.

Baconentzat, gizon-emakumeek lekurik gorenena hartu
behar zuten naturaren barruan eta horren aldeko borrokan
aritu zen jo ta ke.

Bere ardura bakarra, gizakien zoria hobegotzea izan zen,
giza-arrazaren jabetasuna izadiaren gain hedatuaz.

Baconek, bere lan eta ardura guztia gizadiaren serbitzutan
jarririk, garrantzirik handieneko leku bat lortu zuen jakintza-
ren historian; ohorezko lekue, bere merezimenduz irabazi eta
jadanik inork kendu ezin diona.

Zientziak giza-bizitzan zein leku bete behar zuen, horixe
zen bere kezkarik nagusiena. *Zein zen gizonaren lekua giza-
dian eta zein jakintzarena giza-bizitzan.*

Izadia ezerezetik sortua izan zenean, bibliaren arabera, gizo-
nak munduko izaki guztietaz jabetzeko agindua hartu zuen.
Galdutako jabetasun hau gizadiari berreskuratzen laguntzen
ez zion ezagupen oro mespresatzen zuen Baconek.

Hauxe da buruan etengabe zerabilen gogoeta: natura menperatu gizadiaren serbitzutan jartzeko, honela honek jasaten duen pisua arindu, onaldiak ugaritu eta gaitzak eta atseka-beak gutxituz.

Baina oraindik gehiago esan liteke Baconen alde: Bere metodo berri eta berezia. Metodo berri honi «Novum organum», «Logika berria» deritza. Izaditik ateratakoa, edo hobeto esateko, izadi berberaren irudi eta ispilua. Ez da zerbait subjeti-boa, norberaren ikuspuntuari datxekiona, ez, alderantziz, izaditik ez irtetzea, izadiari ezer ez kentzea, izadiari ezer ez ezartzea, horixe da bere mezua. Bere «indukzio ez-oso» aurkikuntza eta asmakuntza askoren giltza izan zen.

Baconek erakutsi zien gizonei izadiko liburua irakurtzen; berak deitu zion izadiari liburu, izadiko liburua. Idazleek besteen liburuetatik ateratzen dituzte beren liburuak gehienetan. Baina liburuok ulergaitzak, akatsez beteak edo arinegiak izaten dira sarritan.

Hala ere inork ez du irakurtzen ulerterreza, egiazkoa eta huts gabea den izadiko liburu hau. Airea bezain merkea eta, aldi berean, diruarekin erosi ezin litekeen altxorra, asmakuntzaz eta aurkikuntzaz betetako altxorra.

ZIBILIZAZIOA. AURRERAPENA

Zibilizazioak, aurrerapenak betidanik izan dute, egintza eta ezagupenez baliaturik, asmakuntza berriak egiteko joera.

Zibilizazioa progresoa da, aurrerapena, hau da, ezagupen eta egintzak beti aurrera eramatea, hobeagotzea.

Gizadiak zibilizazioa sortzen du aurrera joan ahala.

Gizadia zibilizazioaren sostengu eta euskarria da.

Kultura, aldiz, balioak norberaganatzean datzalarik, giza-banakoari hobeto dagokion egitekoa da. Hala ere, kulturak ohitura bihurturik geratzen direnez gero, esan beharra dago herriak ere kultur-eusleak izan daitezkeela, kultur eramaileak, kultura ezberdineko herriak, beraz.

Gizakia zibilizazio baten barruan bizi da. Gerta liteke, gizaki bat, zibilizazio handi baten barruan bizi izanik ere, kultura gutxi edo bat ere ez duena izatea eta, alderantziz, zibilizaziotik hurrun bizi den gizona kultura oso baten jabe izatea.

BALIO-JUDIZIOAK EDO BALIOZTAPENAK

Balio-judizioak edo judizio baliotsuak balioak jartzen dituzten dira. Adibidez: «bat izatea hobe bi itxarotea baino».

Balioztapenak alderatze-esaldien bidez eginak dira: «hobe da, nahiago dut». Adibidez: «nahiago dut izatea, itxurak egitea baino».

Zer dira balioak?

Balioak izakien berezitasun objetibo eta irrealak dira, izakiei on izaera ematen dietenak.

Kontrabalio edo baliorik eza, aitzitik, izakiei gaitz izaera ematen dien berezitasuna da.

Balioen izaera.

Balioak ez dira lehenagoko bati erantsitako errealitate berriak. Ez dira gauzak, irrealak dira. Badaude baina ez dira. Objektiboak dira, izadian daude, denentzat balio dute, ez dira norberak izan ditzakeen ikuspuntu subjeliboei dagozkionak. Adibidez: Diruaren balioa gauzak erosteko objetiboa da, denentzat dagoena; baina, aldi berean, irreal da. Gauzak erosteko balio duen dirua bera da eta ez diruari ezarritako ezer.

KULTURA

Zer da kultura? Esan liteke kultura *balioez jabetzea* dela. Aurrera baino lehen bi hitzon esannahia argitu behar dugu
A) Balioak; B) Jabetzea.

A) *Balioak*. Balioak, izakiei onizaera ematen dieten berezitasunak dira. Kontrabalioak, aldiz, izakiei gaitz izaera ema-

ten dieten berezitasunak dituzu. Adb: osasuna balio bat da, eta gaisotasuna kontrabalioa.

Balioen mailak. Balioak mailakatuak daude, ez dira berdinak, desberdinak baizik. Elkarrekiko menpetasunean daude. Batzuk besteak baino balioetsuagoak dira. Bizitza-balioak balioetsuagoak dira apaingarrizkoak baino.

6. IKUSPEGIA. GIZADIA

OHITURETARAKO IKUSPEGIA

GIZADIA

- a) Egintzarako gida-taula.
- b) Gizadiaren arazoa.

BIZITZA

- a) Definizioa eta azalpenak.
Zertan datza bizitza?
- b) Ezaugarriak.
- c) Inmanentzia.
- d) Besteekiko elkartasuna.
- e) Inguruarekiko egokipena, ingurura hartaraketza.
- f) Lanaren banaketa eta elkar-menpekotasuna.
- g) Funtsezko arazoa.

OLERKIAK

- 1) «Maite irrikorra».
- «Har nazazu oraintxe».
- g) «Zorentxu» (Onaindia).

IKUSPEGIAREN AGERPENA

Begien aurrean ditugun gai handi eta zabal horiek huts hutsean eta inolako apaingarririk gabe ez aurkeztarren, beste gai batzuk hautatu ditugu, garrantzi gutxiagokoak baina, nolabait ere, lehen aipatutakoekin zer ikusirik dutenak.

Arazo garrantzitsu hauen gaiak agortu ezinak eta idazle-alde oso batentzat egokiagoak direnez gero, zor zaien begirunea aitorturik ere, aipatzeke utziko ditugu, sakon sakonetik eta alde guztietatik erabili gabe, holako gai zabalak ez bait dira egokiak gizaki bakarrarentzat.

Ondorioz, hemen ipintzen ditugun lantxo hauek ez dute ikuspegia osatzen dutenen garrantzia. Benetako garrantzia, ordea, ikuspegi honen eragintzari dagokio, eskeintzen duen naturarako norabideari eta gai hauei buruz izan behar dugun ardurari.

GIZADIAREN ARAZOA

Gizadiaren arazoa beronen irautea da umeen bidez.

Hauxe da nire seksuari dagokion arazoa.

Hauxe da maitasunari dagokion arazoa.

Gizarteak ez dio barkatzen gai honetan zalantzakor dabilenari; bere ikuspuntu berezia eta ez gizartearena duenari; elkartasunetik aldentzen denari. Eta epai hau ematerakoan gizarteari ez dio axola epaitua erruduna ala errugabea den.

Eginkizun horretarako girorik egokiena, gorrotorik eza da eta baita ere nahitasun eta joera kosmiko edo orokorra: ondasun ta bizitza duten izakiak maitatzea.

Hauxe da gizarte eta gizadiaren jokoak.

Gai honen baldintzak. Heldutasuna. Eboluzioaren puntu, ordu eta heldutasuna. Helgabetasunetik ez datorke fruiturik.

Gizon-emakumeek adiskideturik bizi behar dute, nahastean izan ez arren beti.

Galdu dute auzi hau, ondoegi egitea nahi izan duten guztiek.

Beste baldintza bat honako hau da: gizonaekoaren, emakumezkoaren, eta gizartearen gorputzak ondo ezagutzea.

«Teoria oro lausoa da, bizitzaren zuhaitza, ordea, dirdira-tsua». (Mefistotelesek esana Fauston).

BIZITZA

Zail da bizitza zertan datzan esatea. Beronetaz kanpoko ezagarrrietatik abiatuta adierazi beharko dugu.

«Bizitza» izena, bizitzan bertan gertatzen den zebaitetik dator. Gertatzen den zerbait hori honako hau da: «norbera mugitzea» (movere seipsum). Mugitzeko indarra eta indar berberaren mugimendua. Adibidez: txoriaren hegaketa, belarraren hazketa, gizonaren ikuste entzute eta ibiltzea.

Izaki batzuk bizidunak direla dirudite, bizitza dutela, zeren nondik sortzen eta norik mugiarazten dituen garbi ez egonik ere, ez bait dute berak baino beste eragilerik.

Bizitza bakarrik agertzen da, eta horretan datza hain zuzen, *zelularen bi atal nagusi, funtsezko eta nahitanahiezkoak diren protoplasma eta nukleo-gaia elkarrekin bat eginik dihardutenean*. Soin-atalen jakintzak (*anatomia*) eta soini-funtzioen jakintzak (*fisiologia*) argi eta garbi erakusten dute, gorputz bizidun guztiek salbuespenik gabe, zelula bakarrik direla edo zelulekin osatuta daudela.

Zelulak dira bakarrik izaki bizidunak. Zelula bakoitzak ezagutarazten dizkigu bizitzaren agerpenik garrantzitsuenak, gaiaren, irudiaren eta indarraren aldaketetan.

Zelula da bizidunen artean bizidunik txikien eta bakunena. Horregatik, Bruk-ek *bizidun elementala* deitzen dio zelulari, atalgabea, eta Wirchov-ek *zelulen elkartea* deitzen die landare eta abereei. Honek esan nahi du gorputz bizidunak zelulekin osatuta daudela.

Ondoren, bizitzaren ezugarririk ezagunenak aipatuko ditu-

gu: A) Inmanentzia; B) Besteekiko elkartasuna; C) Ingurura hartarakotzea; D) Lanaren banaketa.

A) *Inmanentzia*: nor bere baitan geratzea, norbera baino beste eragilerik ez izatea. Nor bere baitan geratu, kanpora irten gabe.

Osotasunetik etorri eta osotasunera joatea. Nor bere baitan jaio eta geratzea. Egintza, jaio den izakiaren baitan bertan geratzen da. *Bi egintza mota daude*: 1) *Transeunte* delakoa, igaro egiten dena; 2) *Inmanente* delakoa, geratzen dena.

Transeunte egintza ingurura igarotzen da, inguru hau no-labait aldatuta utziaz. Adibidez: Aizkolariaren egintza enboretara igarotzen da, berauek aldatuta, puskatuta uzten dituelarik. Suaren egintza egurretara igaro eta errauts bihurtzen ditu. Jatekoak hartzean, berauek odol eta haragi bihurtzen ditugu. Bizitza, ordea, ez da horrelakoa. Bizigintza inmanentea da, iraunkorra, ingurura igarotzen ez dena, norberaren baitan jaio eta geratzen dena. Adibidez: hegaztien hegaketa, umeen jolasak, landareen hazketa, gizonaren ikusmen eta entzumena. Egintza horiek ez dira ingurura igarotzen; inguru hau ikutzeke, aldatzeke geratzen da.

Bizitza txingar eta dirdira da, sortu den izakiaren baitan bertan geratzen dena.

B) *Besteekiko elkartasuna*.

Elkartasuna, adiskidetasuna, elkar-behartasuna, elkar-menpekotasuna.

Elkartasuna gizakia ulertzea da, gizaki delako, besterik gabe. Osotasun baten zatien artean antz ematea edo giza-multzo baten gizakien artean dagoen elkar-behartasuna, elkar-menpekotasuna, hain zuzen.

Bizitzaren barruan dena ondo baino hobeto lotuta dago, askatu ezin diren lokarriekin lotuta.

C) *Ingurura hartarakotzea*.

Gorputz bizidun baten atal desberdinek, giro arrotz ba-

tean aurkitzen direnean, badute giro berri hortara ohitu eta egokitzeko ahalmena, multzo osoaren onerako.

D) *Lanaren banaketa eta elkar-behartasuna.*

Atal desberdinek lan eta egite bereziak betetzen dituzte gorputz bizidunetan, beste atalentzat ere beharrezkoak eta onurazkoak direnak.

Landaretan, Pujiulak dioenez, sustraia, lurretik xurgatuz, gatz mineralak urtuta berarekin daramatzen ura, orriaren serbitzutan jartzen da. Orriaren klorofilak gatz mineralak desosatzten ditu eta beraiekin hasten da sintesi organikoa.

Baina klorofilaren egintzatik datorren sintesi organiko hau behar-beharrekoa dute, bai berau sortzen duen orriak, bai haziz doan sustraiak ere. Honela, orria, bere aldetik sustraiaren serbitzutan jarririk, ondo baino hobeto ordaitzen dio honi, berarengandik hartutako onura.

Hauxe bera gertatzen da zelula edo gorputz elementaletan. Haietan aurkituko dugu, hain zuzen, lege berbera. Zeren zelularen atal desberdinek ere zeregin desberdinek betetzen bait dituzte elkar-menpekotasunaren legeari jarraituz.

Mundu honetako arazorik garrantzitsuena *bizitza-arazoa* da. Beste arazotxo batzuei urteak eta urteak irauten duten ikasketa luzeak eskeintzen zaizkie. Muntarik handieneko gai honentzat, ordea, ez dago irakasbiderik; kaleko unibertsitatean bakarrik ikasten da, atalka eta arrastaka.

ANDREGAI IRRIKORRA

Zu izango zara niretzat
trikitrixa baino tranposagoa
bere kanta barregarriarekin;
Urruneko mendi zuria baino
sugerikorragoa;
elizeko ama birjina baino
izadizkoagoa;
garbiagoa baino beharragoa.

ZUK ESANGO DIDAZU NERI

«Har nazazu oraintxe
nire ileak oraindik
ilunak direnean;
Hartu oraintxe, nire ezpainetan
irribarrea dabilenean
oso azkar erabilitako
kanpantxo baten moduan».

Juana de Ibarburu

ZORENTXU

Hitzegin ezik, ikusi hutsez
besterik ezertxo gabe,
egin zera zu, maite laztana
nere bihotzaren jabe;
Tximist argiaz jota bezela,
begi sorgin horien mende
bihotz barru nik sugar ikara
gozo bat... ala ber ote?
Orain ez baina gaztea nintzan
garaiz izanik denbora,
ez zitzaidan lehen inoiz horlako
maizterrik sartu kolkora.
Zaude, zaude hor, atepak itxi
gehio ez irten inora;
Bihotz gaixo hau zugaz pizturik
jardun beti gora eta gora.
Galdetu eta maite nauzula
erantzun didazu benaz;
zeru eta lurra gaur bezain alai
ez zaizkit agertu lehenaz;
Sargori dagon arrats batean
izuma sortzen den eraz
nigana ere haiz eman ari
gozoa dator maiteraz.

Onaindia

AHULA NAIZ

Ahula naiz

eta desiorik garbienak

ezerezean

deuseztatzen zaizkit,

baiñan zuk

maite banauzu

eta nik

maite bazaitut,

badugu munduaren

aurkako

sendagai miragarri bat.

Muxu bat

jarriko dut

zure ezpainetan

eta

irriparrak

begiak

berri

alaituko

ditu.

Eta mundu txar hontaz

ahaztutzean,

zezero ahaztutzean,

berpiztu egingo gera

maitasun zelaietan

argi berriari begira.

Eta eskutik

hartuaz

han aremango zaitut

lausorik gabeko

zorion bideetan

barrena.